

АНЂЕО СА СЕНКОМ, ИЛИ ЖУДЊА ЗА БИЋЕМ, ПОЕТСКИ АНГАЖМАН АНЕ РИСТОВИЋ

1.

Поетски свет Ане Ристовић је мала историја трагања за идентитетом, у времену које, бришући га, заправо испоставља налог његовом новом проналажењу – где микросветови осетљивих, уз то и посебна, сензибилна унутарња оптика жене, потрага субјекта за „својим делом света“, без обзира на језике и границе које га привремено на геополитичким картама дефинишу, али и припадност свом језику, колико и језику универзалног наслеђа културе, и посебно, Поезије – чине да поетска реч Ане Ристовић носи увек снажан набој прихватања искуства, онога што је у важним делима поетског наслеђа или савременика већ написано, али што се истовремено исказује и као непосредни испис сопственог тренутка у времену, а између осталог, и као снажан траг властитог, континуираног *писања чишањем*.

У исти мах, њен поетски налог читања носи у себи заборављени древни сан о лирском бићу, вишеструких и неспутаних могућности, непресушне енергије *археијиа стиварања*, који, упркос свим фрустрацијама, путује кроз време и простор, подједнако древан и нов, и који као тајни ресурс стваралачких природа, успева да се обнавља, и да у различитим димензијама своје напоредне једноставне модерности даје своје одговоре тренутку, и вечним питањима Поезије. Ова црта стварања Ане Ристовић чини да поређења са другим песницима, и одређивање њеног места у контексту српске поезије, схватамо у ширем контексту, условно, док се у суштини њено одређење може тражити у параметрима саме Поезије, међу именима и поетикама песника који јој у овом поимању и досезима песничке стварности, могу бити блиски.

Тај обухват је широк по мери њеног развоја – од зачараности поетском причом, мелодијом која трага за сопственим музичким репликама којима формулише одазиве на бајковитост традиције уписане у сам корен поетског саопштавања – њене прве збирке – до сложених делти, које граде сликовне и смисаоне споне са светом који бележи свеопште одбеглости – опште миграције, путовања од једног до другог прихватног пункта, на нова острва значења – као упоришта егзистенције и стварања.

Поетски одговор Ане Ристовић су, управо стога, мале оде различитостима, изречене могућностима увида, над шареноликим разгледницама света, митопоетским легендама, причама или даровима оних који јој такве дарове пружају, и чине тако један припремни, богати план Аниног самоисказивања – које ће, сваком књигом, остати посвећен *одбрани дома и иденџијеиџа* – древне земље порекла – *Поезије* – задане на трајним приврженостима духу истине, половима различитости, Човека,

Жене, Књиге и света, данас на брзим трачницама путовања у неизвесно, где је управо Субјект сâм откривалац и чувар заборављеног блага, или заборављеног путног пртљага на некој од станица века – који ће постати нова књига, нови извор значења. Прихватање стварности, живота и света као књиге – недовршеног и несавршеног садржаја – која се непрекидно допуњава, и трансмиује, као сопствено, најличније искуство, и уједно „универзалност локалног“ (Вилијама Карлоса Вилијамса) и која се, из поетичке оптике и стваралачких одлика модерности поезије половине века, пренела у путну и књижевну збиљу песника краја столећа. У исто време, то је искуство образованог песника, високе рецептивне снаге, отворених чула, који излази из граница сопственог ега, али се не одриче ни оне продужене линије поетске, па и женске сензибилности, коју је наглашавала Дениз Леверт (1923–1997), потребе да се дотиче свега што је у самим чулима – али „не нужно у видљивом свету“ – и што као унутарње искуство, „постаје нешто истинско“. Ова аура поетског значења и смисла, која омогућује песнику да буде у себи и истовремено у дубоком унутрашњем бићу Поезије, али у исти мах и у реалности – да чује, види, спознаје, и оно што стварност заглашује, потискује – једна је од најплодотворнијих црта песништва Ане Ристовић.

Сетимо се, у том контексту, уводног текста збирке Ане Ристовић *Уже од ђеска* (Градац, Чачак, 1997), „Ајакучо“, где песникиња исписује не само основу и претекст ове песничке књиге, већ и своју поетичку основу. У опису колоне слепих, повезаних јаким ужетом, која долази да свим чулима, *изузев вида*, осети и доживи видљиви, опипљиви свет, и у кидљивости судбина људи, који, у ланцу збивања и историјских удеса, губе везу са најближим, родним тлом, гради се метафора онога што прати егзистенцијалне удесе, као вид сталног избеглиштва из видљивог, у борхесовски читљив, унутарњи свет – у сталну потрагу за изгубљеним. Када говори о великим *ђесничким ѓреносиоцима ѓаквої смисаоної ланца*, апострофираног у овој збирци – Рилке, Данте, Метерлиник, Џојс, Бекет, Милош и Бродски – Ана Ристовић показује управо необично зрелу перцепцију неоствареног сагласја између онога што непосредна реалност досеже и нуди, и онога што као њену неусклађеност, неправедност и окрутност, свет уметности неизбежно и сензибилно региструје. Широке конфронтације путних доживљаја, „открића“ света, у свој његовој географској и културној разноликости, и путовања кроз свет књижевности, осетљиво бележе непомирљивост њихових токова, одсуство њихове кореспонденције, краткотрајну „радост поседованог“, а Анина песничка видovitост је претвара у „Причу која тражи изгубљено“ („Прича младе девојке“, из исте збирке) и трајну окосницу њене поезије. Реликт постојања, из којег посебна енергија бића гради осећај потпуности и целине, *оживљено биће*.

Такав лук Аниног поетског мишљења и хтења исцртан је све до њене збирке *Руке у рукама* (Архипелаг, Београд, 2019), која разлистава обиље значајних опаски, рефлексивна, дијагноза новог доба и актуалног времена. Тако се у Аниној поезији скицира сама Књига, чији контекст, напореда са упечатљивим фрагментима живота, исказује посвуда једнаку чежњу и где је поетички захтев дубоко сагласан са призивом ревитализације елементарних снага постојања. Једнако је делатна та сила, коју чак прећутно призива њена „Сурова песма“ – сурова истина: „спржена трава под стопалима свуда је само / сећање на зелено волим те зелено, / кад погледаш у небо видиш раз-

јарену звезду, / сунчаног бога у претклиматској стисци“... Заборав поезије, у том контексту, једнак је заборау тестаментарног наслеђа, које исписује свака травка, свака животодарна нит, једнак је заборау сунчаног бога, творцу и покровитељу живота.

У том погледу је Ајакучо (будући да је стварно место, на обронцима Анда, са својом историјском меморијом), својеврсна парадигма – постојање непресушне и неуништи-ве димензије реалности, која може живети и опстати у имагинативним световима, у временски преносној енергији оних који мисле и сањају. Као реалност посебне врсте, без које нема ни оне друге – која припада свакој креативној индивидуалности понаособ, која мора замишљати, промишљати, чак и веровати у неописивост, тај непресушни извор своје мисије – потраге за изгубљеним, окрњеним, фрагментарним реликтом света, који, у неким другим просторима досеже и живи своју потпуност.

2.

Колико ова реалност бесконачности, као игра могућег у немогућем, може бити уверљива, показује сам живот – спој животних детаља који увек саопштавају своје приче – што постаје и остаје заштитни знак сваке, па и најлирскије песме Ане Ристовић. Спој који и нехотице указује на значај креативног одговора, што настаје илуминантним деловањем подстицаја који потичу из света речи, легенди, књижевних цитата, или света сликовног и филмског дочаравања реалности (честе референце на књижевна, сликарска или филмска дела, и поједине њихове секвенце), па чак и сновног. И готово непрекидно, у овој поезији, присутни су осврти на опажајно, у свакидашњем животу, који ефектно укрешу варницу, осветле пут ка рефлексији, или замишљеној слици. У неколико стихова једне песме („Проведосмо једно вече зурећи у слику улице у Делфту“, у збирци *Уже од ђеска*), песникиња чак и час интима, управо пред сликом, претвара у вратнице које воде у нови, наслућени простор друге реалности: „И када би се додирнули, путујући / дланом преко листа / заборавивши једно на друго / то би било само одобрење стварног света / да сеобе унутар наших укочених тела / могу да почну“.

Онај ланац сродних, у тексту „Ајакучо“, у том смислу је близак ланцу у коме „судбина једног увек јамчи за десетине што следе / Мађадо, Милош, Бродски, Данте“ – што везани су за реч, као оружје, и говор који им је најбоље знан. Говор, у коме је увек присутна прича о изгубљеном. Скица *анђела са сенком* из упечатљиве песме ове збирке („Ово би могло бити небо над Стокхолмом“), присуство је у садашњости – која је увек понеки нов вид раскида уговора са анђеоским бивањем, са идеалним „небом“ – и улог на карту у играма које су трајна варљивост, и где се рајевима не дугује ништа, а од *анђела са сенком* тражи тек толико да се „измири рачун“, и „сведе биланс дана“ – отварајући само песницима и носиоцима посебних мисија тај налог да са најбољим оружјем застану, пред сенком увек неког новог поништења.

Гранично поље, где сва је тежина свести о изгубљеном, и колебљивост оног што се чини поузданим, у поезији Ане Ристовић исписује мапу трагања за плодним, али и растрезњујућим виђењем свега што се пуним плућима доживљава – посвећеност тренутку сазнања и емоција, који мора бити толико опремљен поузданошћу речи, детаља, меморије, да се може супротставити неотклоњивој сенци. Трагови тог чуде-

сног путовања препуни су искри стваралачких и сазнајних подстицаја, који у исту раван стављају важност артефакта, животног податка и легенде, колико и историографски тачног податка, чак и ако се само подразумева, или апострофира. Попут песме „Острво Болко“, пољског песника Павела Марћинкјевича (1969) у којој чињенице и готово сновно удаљена опсежна историја постојања овог места (регион старе Силезије, географски смештен већим делом у Пољској, мањим пак у Републици Чешкој, упамтио је, и данас памти, најбоље фрагменте своје историје, али и древних и данашњих спона, које симболизује Одра, после Висле, највећа река у Пољској) у процепима даљих времена мистично наговештавају давно ткану потку живота, уз једнако покренуто поетску имагинацију, као посебан извор асоцијација и представа што воде до спознаја о нама самима, у наслеђеном фрагментаризованом свету, који ће и сам постати наслеђе светова. Такав какав јесте, уловљен оком и поимањем песника, комплекснији управо по увидима које пружа историјско памћење и поетско сазнање, а далекосежнији и истрајнији по тој унутарњој и готово интуитивној вољи да траје, управо у таквој комплексности визија и претпоставки, као и у простом факту да и оно што је неизречено постоји у реалном животу, или у сваком наоко једноставном стиху ове песме. „Двојица пензионера шетају око / Распуکنуте стене – споменика сећања. (...) – У бескрајно уској пукотини / Између онога што је било и оног што ће бити, / На самој граници сна, // Одвија се краткотрајна представа. / И премда знам куда ме води / Моја грешна љубав, сваком том тренутку / Сваком детаљу, кажем: да“ (*Речник младе пољске поезије*. Антологија поезије пољских песника рођених 1960–1990, приредила и превела Бисерка Рајчић, Трећи трг, Чигоја штампа, Београд 2013, 173). Не мали задатак на граничном пољу – брисања и потврде постојања.

Сам живот, који овај песник, чак и не изговарајући, износи као подразумевану тежину и опсежност наслеђа упловилог у заводљивост савременог, коју исказује једноставно, назнакама „љубави према сваком детаљу“, чини ову песму чини једнако модерним, новим доживљајем реалности, колико и делићем поеме о трајању. У самој суштини, та жудња кореспондира са многим мотивима Анине поезије. Чак и када они говоре о живој, актуелној збиљи. Чини се, нигде то речитије није изражено него у књизи *Руке у рукама*, по опаскама које се односе на заборав, а опет и на трагове уписане у европске градове и њихове драматичне повести, каква је за праве „читаче“ и данас берлинска сцена, живо дочарана песмама из ове Анине збирке. Строжерна песма ове књиге управо сажима та искуства читача суморних временских трагова, у једноставну жељу за предахом, „у неисторијском трену“. „Музеј неисторије света“ јесте призив тренутка у којем се историја, на дугом одмору, одриче својих похода и освајачких простирања, изложених тамо где су „ лепе колекције оног што је / једна нација опљачкала од друге / називајући то / наслеђем цивилизације и епохе.“

Јер градови, као и ми сами, пристижемо издалека, пролазећи кроз вишеслојност облича и значења, што носе сећања на давност, наслућену првину, у којој је сенка била ближа суштини, у времену што чува и сећање на древност, наслућену првину, све до непостојања, укидања сенке. А „љубав према сваком детаљу“ учврстила је и поузданост песничких пројекција и саме Ане Ристовић, будући да и временске генезе, у чудесним песничким поставкама, посведочују управо предмети – и напосокон, клима

времена, „ваздух који удишемо“, како гласи назив једне Анине песме (*Живоџи на раз-iledици*, Плато, Београд, 2003). Питање како прихватити, дрхтавих колена, ту „вечност“ дарова, ако је ваздух који удишемо „само вишак / нечијих великих плућа“ – може се схватити и као почетак велике поетске приче Ане Ристовић о предметима као преносиоцима порука и енергије, који нас увек подсећају на меру изгубљеног, чије присуство у другом времену јесте условна вечност, мера незаборављеног. Тако осетљиви ланац породичних историја, повести о градовима, о временима, окован и раскован обичајима и навикама, утилитарношћу и сентиментом албумских сличица, у најнепосреднијем смислу постаје „ланац људске врсте“. Кидљив не тамо где престаје употребна вредност његових чинилаца, већ тамо где се кида сама меморија. И као да дијагностикује време којем припада, у песми „505 са цртом“ (која скромно најављује њене нове прозне записе о старим или заборављеним предметима), песникиња каже: „Кога да се плашиш, од чега да бежиш? / Од свега помало, / ни од чега превише“, а оку песме се, кратком серијом путовања кроз градове (песма „Градови“, из исте збирке), и још прецизније, примиче изнијансирана слика тог већ усвојеног кохабитирања са сталним пратиоцем, Сенком: „У петом је заволела фасаде / и остала тамо, да брани / остатке невероватно лепог / од остатака већ давно / невероватно распаднутог“. Импресионира повратак ових мотива, као истоветне поетске жудње за очувањем изгубљеног, заборављеног, оног што се уписало у негдашње животе, онога што је заправо представљало дух и атмосферу саме животне суштине, у микроокружењима породице, амбијенту суседства, пејзажа препознатљивих по блискости људи и градова, истоветних, оплемењених детаља стварности, чијем даљем опстанку, бар у меморији, песникиња исписује свој омаж у *Књизи несћајања* (у припреми). Дирљиво је са колико оплемењене снаге подсећања израњају из ових страница, предмети, апарати – албуми и хербаријуми – у којима се „баналност“ свакодневнице претвара у златна слова меморије, новонастале споне међу људима који ће се са сетом сетити готово истоветног детаља – и који говоре о хуманизованој и емотивној страни веза, и често занемареној суштини живљења, испуњеној унутрашњом страном приче о времену. И када у својим новим берлинским песмама препозна један такав детаљ, „музеј неисторије света“ као да оживи, попут влаи давно свеле траве, под свежим капима воде. Давни вртнови детињства израњају из ових поетско-прозних записа са краљевском лепотом надвишавања рушног и свелог. Попут јутарњих звукова, цвркута птица, звекета кофице са млеком, и спокојства. „И сваки од тих јутарњих звукова улива ти неко чудно спокојство и сигурна си: све је у реду, све ће бити добро – за много година касније.“ „Тако те та стара вртна пумпа за воду из твог детињства подсећа, увек кад треба, да ствари нису тако црне и да се увек треба радовати новом дану. Дубоко си јој захвална на томе. 'Шта вам улива спокојство и наду?', можда ће те једном упитати неко и неће му све бити баш најјасније кад му будеш одговорила: 'Звук вртне пумпе за воду'" („Књига нестајања“, *Поља*, бр. 516, мај–јуни 2019).

Крхка лирска структура сваке Анине песме, јасност и прецизност израза, при том, нису препрека да она буде и песничка нарација, импресија забележена у пролазу, комадић папира истргнут из дневника, запис након одгледаног филма или шетње у удаљена предграђа. Но лирска форма је ту по себи вибрантна, кадра да емитује и

суптилну свест о томе да песма може бити одговор недостајућем, на свим пољима, те је ту могуће истовремено забележити реално изгнанство Бродског из домовине, места рођења и наталне карте његовог матерњег језика, али и његово самоизгнанство у поетске универзуме и поетски језик, колико и Холанову својевољно одабрану самоћу, *īросѿор собе*, као једнако значајне, парадигматске основе за особену, аутентичну визију која се премешта у *собу-свеѿи*, где осећај поетске суштине, оплемењенија и хуманија верификациона карта човековог постојања, *ѿрајнија исѿиниѿосѿи* као бритки и дубоки стваралачки одговор песме – никада клонуле, нити неме, поклоничке – враћена том свету из којег је изгнана. Увек посебна, лековита. Ни краће, ни речитије примера од песме „Рецепт“, из нове збирке, са питањем да ли би апотека са именом Тракл била могућа. „Лека нема! / писало би / на свим језицима“. Одиста, од тог историјског бола ратова, због којих је, као очевидац, и болничар на ратном пољу, често немоћан да помогне, песник дословно оболео од трајне депресије и на крају самоубиством окончао живот за њега није било узмака ни спаса. Довољно је прочитати његове песме „Меланхолија“ и „Гродек“, па схватити сву тежину овог дубоко позлеђеног сентимента, од којег нема лека. Али поезија је ту, она којој ће се окренути свако ко прочита запис „Лека нема“, она, која лечи својим далекоумним сазнањем, опоменом и хуманошћу.

„Лечићемо се на основу сећања људских ћелија“ – како каже један од генетичара новог доба Петар Гарјајев (*Новосѿи*, 28. октобар 2018), јер такозвана *базна маѿрица* остаје сачувана за читав живот, и омогућава дуговечност, трајање. „Генетска информација, слична је нашем говору“, каже овај научник. „Зато је веома важно какве речи користимо“, те се тако молитва „Оче наш“, преведена у слику и звук, покаже у свим дугиним бојама, уз фантастичну мелодију. Оно што говоримо и чинимо, наиме, тако постаје део судбине, фаталног или благотворног њеног исхода, унапред замисливе тачке у будућности.

Значај овог наслеђа, његове скривене енергије и потенцијала за будућност, да се препознати у песмама и записима Ане Ристовић у контексту њеног именовања „блага“. Почев од поетског записа о „Тускулу“ (*Уже од ѿеска*, 153). О Граду који можда јесте можда није постојао – премда енциклопедијски факти помињу *Tusculum* као древно латинско име за град који се налазио у близини старог Рима, а који је, према легенди, основао Телегон, син Одисеја и Кирке. Урне и други трагови сведоче о присуству Латина, али је Тускул дуго успевао да се одржи као независни град-држава. Чак и када је пао под власт Римљана, извојевао је статус самоуправног града. Ту је римски оратор Марко Тулије Цицерон написао знаменита *Тускулска ѿиѿања*. Ови диспути покрећу различита питања, од којих се најчешће помиње однос између дужности, и поштења, а поједини од њих инспирисали су и друге ствараоце. Но песничка визија Ане Ристовић отвара тему из другог, опречног угла: може ли се запосести неукротиво стабло, које, и наопако засађено, или напола пресечено, носи у себи сав трезор скривитог света. Драгоцености нераспознатљивих обичним оком, које је без сумње имао у виду и онај који се одважио да у његовој крошњи сазда своје станиште.

Ова чудесна песма-метафора, којој не могу пронаћи равну у поезији млађих песника па можда и међу песницима других генерација, алегорички, или прикривени говор о природи уметности, инаугурише знак распознавања целокупне поезије Ане

Ристовић, њених спонтаних, али једнако и умних одговора на све што осећа, види, среће, на својим дневним рутама или посебним путовањима.

Попут „Острва Болко“, пољског песника, ни песма о Тускулу, Ане Ристовић ни њене путописне песме нису оптерећене дословним географским и историјским индикативима. Они израњају у спознајама читалаца, из контекста интима, лектира, застанака пред артефактима и цитатима, као фрагментима виђеног, на реалним путовањима, као имагинаријум освајања невидљивог, путопис душе. А ако постоји геном душе, тог исцелитељског, бунтовног и слободарског миротворства, који улази у генетску слику колектива, онда је то, у скровитим поетским пејзажима Ане Ристовић, способност да се искаже и обнови сећање на пуноћу првотне енергије, невидљиво присутне у „ваздуху који дишимо“. Њена песма је стога у знаку Црњанског – својство да се ненаметљиво искаже суштина, као да у ваздуху који удишемо етер – предочен чак и у делићу историјског, али и у препознатој креативној снази преживелој чак и у праху разрушеног, у остацима потопљеног – обнавља снагу свеprisутне енергије почетка.

3.

Где почиње ова унутарња прича, која у поезији Ане Ристовић траје, али се мења у својој гипкој структури, као и у облицима, бојама звука и слика, дочаравајући мале имагинарне пловидбе – које ипак чине реалност – будући да почињају у самом песничком бићу и воде га и обасјавају изнутра, бацајући нову светлост и на оно што им је повод – на спољашње?

Коегзистенти планови њене песме, уз опажај, случајност, ту су да покажу да постоји нешто више, што проговара из укупног, емотивног, мисленог бића, из песника као рецептора других и другачијих порука, које су пристигле из уметности, филозофије, паганства, религија, уметности – али и неког архетипског укоренења, једнако стварног, као што су и све друге архетипске мреже, оглашавајући се иза опипљиво реалног – смештене у дубоке корене бића које и оно ванчулно види, осећа и поима, до нечујности „...све до губитка слике, и чула“, како стоји у једној од неименованих песама збирке *Уже од њеска*, о групи глувонемих, уочених на аутобуској страници за град. Посматрајући их, песникиња њихово немо споразумевање преводи у језик говорних конвенција и уобичајене чулне рецепције, која се најједном указује осиромашена – као да су она, чула, заправо била „лош споразум“, „тек подводач / између мене и света...“, откривајући кључну метаморфозу „подводача“ у завршним строфама: „Беше као да заспах у трбуху бешумних кола / а пробудих се изненада усред тунела...“ „Довољно да у следећи дан могу поверовати само уз издају чула“.

Чудесним преокретом песма долази до места до којег је вредело путовати, упркос чулној издаји, и захваљујући њој, све до краја тунела и пута бешумних кола. „Као да само једног часа беше ми обећано: / пресељење у невидљиви град / који на станици, њих десетак / вешто описаше руком.“

Врата уласка у метафизички свет ту су отворена као спона и са оном димензијом писма Аниног оца, Александра Ристовића, која га је вазда водила негде, „невидљивим

кочијама“, тамо где су нам биле отворене спознаје другачијег, пунијег смисла, којима нас нису могли одвести само „лоши споразуми“ и потпуна предаја свету чулности.

Тамо где су генерацијски исписници песникиње настојали да остваре, што уверљивије, готово миметичке слике видљиво, или цитатну градњу поједностављено говорног, као одраз савремености, и свог тренутка, Ана Ристовић, не мимоилазећи ни за трен читање знакова времена и културе, путује кроз то згуснуто и нечитко писмо наших бивања, тражећи друге проходе, други смисао. У том погледу она као да носи одлике мудрих, модерних класика поезије. Попут Норвежанина Ролфа Јакобсена (1907–1994), који у својој поезији подједнако чува црте модерности, колико тиху молитву да му буде подарен „језик снова“. У једној од својих антологијских песама (у енглеском препеву познатој под називом „As they sleep“) он каже:

*Сви људи њосџају геца када сџавају,
нема џада у њима рајџова,
шире руке и гишу
у мирном риџму дарованом од неба.*

У једнакости вођа и војника, кажу стихови даље, слугу и господара, „звезде будно мотре / а измаглица обавија небо“. „У тих неколико сати нико никоме не чини зла. / И када бисмо само могли говорити једно другом / када су нам срца полуотворени цветови. / Речи би, попут златних пчела навирале.“ Тај златни час могућа је, сањана реткост, сачувана негде у детињству снова, апсолутном складу мира и моћи преношења његове чисте пуноће отворене другима, саопштиве притом речима. Речима пореклом из снова. Из *невидљиве*, заборављене, чудесне и невинне чистоте, коју ваља научити, обновити, и сачувати. Отуда и завршни, молитвени стих Јакобсена, који каже: „Боже, научи ме језику сна“ (*God, teach me the language of sleep*).

У овом сну је овековечен, заувек сачуван и онај „Анђео чувар“ („Guardian Angel“) – коме Јакобсен посвећује упечатљиву, антологијску песму – онај најближи пријатељ, који се воли одувек, мада се за њега и не зна. Онај који „полаже своје усне на твоје срце“. И тако блиско стиховима Ане Ристовић – онај који чини да блиставо процвета тама, и за следе. Онај помагач дакле, тако потребан стварностима, из које су одбегли, „емигрирали“, чак и снови. Према енглеској верзији песме Роберта Блаја (Robert Bly), то је „*џређа рука*“, „друга, бела сенка“, / коју не можеш прихватити / а која те никад не заборавља“. („I am your third arm, your second / shadow, the white one, / whom you cannot accept, / and who can never forget you“). Одмор од стварности, предах, који као да и у нова времена посведочује Хераклитово „Што будни гледамо јесте смрт, што у сну, јесте живот“. Јер уткан у збиљу песме, језик снова јесте управо унутрашњи говор, „пун живот“, на који се ослања Ана Ристовић, у коме постоји „нетражени анђео“, који помно прати и памти све оно што чини осетљиву зону песничке интима, тај посве интериоризовани свет, који би, без овог другог, притајеног гласа, и његовог охрабрења, можда остао заувек затајен, нем.

Ова посвећена унутрашњост песничког бића извор је изоштренијих доживљаја, пуније свести о догађајном, текућем, историјском – тајна наслеђеног памћења плодноносних, окрепљујућих визија, и наде да се из оквира задатих околности, стешњених

собица постојања, конфликтних релација, може више и даље, у нову плодотворност песме. То је, заправо, унутрашњи компас бића, мерач откуцаја срца и збиље. Он је тај који пресудно формира песничко, али и Анини поетско око и чуло. Иако се у збирци *Уже од Ђеска* песникиња одлучила на бројне референце које свет уметности, поезије, филма, сликарства, уводе у њен лични живот и интимни свет, на другом месту ће нагласити колико „мисли на стварни живот“. Песнички доживљај, из оптикума и осећаја унутарњег света, тако јесте онај најобухватнији, прекогнитивни, спознајни и сензитивни домен њеног песничког бивања – у стваралачкој побуди то је реалност без границе, али и песнички мерач у мислима и емоцији, она, у слици или подтексту, мера оствариве целине, досегнуто, условно, могуће, све – па и смер којим путује „Прича која тражи изгубљено“ или, наслут велике тајне „проналажења дома“, (*Уже од Ђеска*, 25), места испуњења, које превазилази страх пред одајом „из које се изашло, / заставши / пред вратима / у сенци поништења“ (*Уже од Ђеска*, 61). Јер на том прагу је анђеоса сенком, а сенка пак онај уобичајени, у већини случајева раскинути уговор са сећањем, са пореклом бића и ствари. Док спрам тога постоји у Аниној поезији дискретно дочарана посебна зона присећања, референци на стварност која допуњује реално, додаје имагинарну црну, ноту сентимента која подсећа на са-припадност Животу, великом, уједињеном постојању моћног, примарног реда, као обновљени „озон завијаја“ којим дише поезија, спонтано се опирајући нарастајућој фрагментаризацији, која од свакога тренутка начини нови фрагмент, удаљавајући се од пуноће „сна“, сугеришући искиданост, процепе и вазда исти смисао, хераклитовску „смрт“. Она крошња летећег стабла из Анине песме, или сама цваст невидљивог, која нас однекуд памти и у заробљености светом подсећа на своје неистражене просторе, своју сабратску руку. И када каже, у сличици од неколико стихова, о свакодневном дељењу хлеба са најближим: „Мени корица, / А., / Теби средина“ (*Живоџ на разиледници*, циклус Собне муве – северозапад) – нема ту ни трунке приговора – јер ће песникиња до те бешумне, храњиве средине, свакако доћи, својим путем, и сама. Као до насушности која храни.

Постоји та незаборављена доброта љубави у многим песмама Ане Ристовић, посебно уткана у животну драматику новијих песама – стихова који дочаравајући додир руку говоре да ништа од те лековите хране љубави није заборављено, чак ни у болесничком уклештењу принудом болести заборављања – Алцхајмером, болешћу појединца, али у песникињиној визији и опште болести света у којем „све више мораш да знаш / а све мање памтиш“, њене песме „Незаборављено“, или пак оног болно лековитог загрљаја осетљивих и недужних, којима је све ускраћено, из сурово збиљске, чак документаристичке песме о Кете Колвиц (1867–1945), из берлинских записа Ане Ристовић у збирци *Руке у рукама*, која је у Првом светском рату изгубила сина, а у време нацизма – забранама – чак и могућност да ради. А том простору трајне тишине Кете Колвиц, где могућ је и сусрет немогућег, „све је загрљај / чврст и тежак и трајно близак као земља / Руке које би да обухвате више од тела – / да сачувају или поврате живот / и свет што трајно измиче / увек некуда изван.“ Изван сваког зла.

А можда та, безусловна доброта, ипак негде и постоји. Промине, као песма, која, то најбоље знају посвећеници поезије, и теши и лечи. Једну малу животно-поетичку визију таквог катартичног и лековитог деловања, малог животног чуда, оваплоћеног

у чистом божјем створењу, у белом клупку безазлености једног кученцета (песма „О керуши“, из нове збирке) има управо ону измиритељску улогу свих и свакога, из Јакобсенове песме о сну. Она је, у свом неприкривено метафоричном смислу, ове мале и незаборавне Анине оде доброти, у исто време оличење Песме.

Чистоте која промине светом, примајући га, без предумишљаја и предубеђења, чисто. И стога лековито. Јер „Моја мала керуша“, кажу стихови, „није само пас / она је и дрво, / путујући бонсаи (...) ситним везом белих корака пошумљава бетонска двооришта, / дечја игралишта, / јектичаве паркове, пуне паркинге / и сваку помисао на ништа. // Моја мала керуша није само пас / она је и песма; / свако дрво крај којег прођемо (...) дугим коренастим корацима / прати нас у шапу и стопу / спуштајући хлад / баш тамо где треба, / баш тамо / где лавез смени тишина.“ „Дуги коренасти кораци“ тако постају једно, са летећом крошњом стабала из Тускула.

Доброта је, тамо где постоји, незледива, потпуна, увек и свуда. И двојни архетип њене првобитне чистоте спојене са појмом песме, песникињу у ступу прати, из књиге у књигу, промовишући га на начин на који потврђује колико је потребна свету, и колико је без ње, тежак и несавладив зјап недостајућег, чак и када га време гута у кашичицама свакодневља гутљајима расхлађене кока-коле, док се житељи ововремених вишеспратница враћају извечери у пустињске осаме, тамо где вреба неукинула и незалечена помисао „на ништа“.

Промовише га, заправо, афирмишући најплеменитији вид говора савремене поезије.